

FILOZOFIJA ČLOVEŠKEGA TELESA: MALEBRANCHE IN LA METTRIE

MIRAN BOŽOVIČ

»... la seule Philosophie qui est ici de mise,
celle du corps humain.«

La Mettrie, *L'Homme-machine*

»Malebranche je bil eden najbolj globokoumnih in najbolj vzvišenih sanjačev. Ena sama Lockova stran vsebuje več resnic kakor vse Malebrancheve knjige skupaj, toda ena sama Malebrancheva vrstica kaže nemara več bistroumnosti, domiselnosti, tankočutnosti in duha kakor celotna Lockova zajetna knjiga.«

Diderot, *Encyclopédie*

V La Mettriejevem delu *Traité de l'âme* beremo, da Bog človeški duši »ni dal nikakršne ideje nje same.«¹ Ta trditev je presenetljivo podobna Malebranchevi, da je namreč prav ideja naše duše tista, ki nam je v božjem neskončnem umu nedostopna – čeprav so nam v božjem neskončnem umu načeloma dostopne prav vse ideje, pa nam ideja naše duše ni dostopna. Misel je tako pri La Mettrieju kot pri Malebranchu izrečena v kontekstu zamenjevanja oziroma istovetenja človeške duše s telesom: duša, ki nima ideje same sebe, ima samo sebe za svoje telo. Kar seveda pomeni, da je tista ideja, ki je duša o sami sebi nima, v očeh obeh ista: obakrat gre za idejo duše kot substance, ki je realno

¹ La Mettrie, *Traité de l'âme*, v *Oeuvres philosophiques*, ur. Francine Markovits (Pariz: Fayard, 1987), 1:171.

različna od telesa – prav to je namreč tista ideja, katere prisotnost bi duši preprečevala, da se ima za svoje telo.

Pri Malebranchu je zamenjevanje oziroma istovetenje človeške duše s telesom zmota, v katero nas zapelje Bog s tem, da nam ni pripravljen razodeti ideje naše duše: ker duša ne pozna svoje resnične narave, se ima – zmotno – za svoje telo. Razlog za to, da Bog dušo glede njene resnične narave namenoma drži v nevednosti, je preprost: duša, ki bi uzrla svojo resnično naravo, se pravi duša, ki bi samo sebe uzrla kot substanco, ki je realno različna od telesa, bi seveda opustila vsakršno skrb za preživetje telesa. Duša potemtakem za preživetje telesa skrbi samo zaradi tega, ker se ima za telo.

Cena preživetja človeškega telesa v Malebranchevem univerzumu nika-
kor ni majhna: prav vsi po vrsti smo zaslepljeni za svojo resnično naravo; misli-
mo lahko prav na vse, samo sami nase ne. Takole toži subjekt Malebranchevih
Méditations chrétiennes et métaphysiques:

Kadar mislim na telesa, jasno vidim, česa so zmožna; telesa primerjam
med sabo in odkrivam razmerja med njimi. A naj se še tako naprežam,
da bi si predstavljal samega sebe, ne morem odkriti tega, kaj sem.²

Nelagodje subjekta v Malebranchevem univerzumu je potemtakem v tem: medtem ko imamo, po eni strani, jasno idejo razsežnosti, pa po drugi strani ne moremo jasno spoznati tega, kaj smo mi sami: sami sebi smo nedostopni in nerazumljivi, naša lastna substanca je v naših očeh nedoumljiva. Z eno besedo, dostopne so nam ideje prav vseh teles, ne pa ideja nas samih oziroma naše duše – *je ne suis que ténèbres à moi-même*,³ toži subjekt Malebranchevih *Méditacij*. Malebranche potemtakem popolnoma sprevrne eno od osrednjih trditev Descartesovih *Méditacij*, namreč trditev, po kateri je narava človeškega duha »bolj spoznatna kakor telo«: medtem ko po Descartesu ni ničesar, kar bi bilo mogoče »zaznati laže in bolj razvidno kakor svojega duha,«⁴ pa po Malebranchu ni ničesar, kar bi bilo duši bolj nespoznatno kot prav ona sama. Narava teles pa je po Malebranchu »bolj spoznatna« kakor narava duše kljub dejstvu, da je sam obstoj teles neprimerno manj gotov od obstoja duše: medtem ko je spoznanje obstoja naše duše »prvo med vsemi našimi spoznanji,« pa nas »o obstoju teles lahko prepriča samo vera [*la Foi*].«⁵ Se pravi o tistem, česar obstoj je negotov, morebitni neobstoj pa, strogo vzeto, brezpredmeten – nevidna in vzročno neučinkovita telesa prav lahko tudi ne bi obstajala, pa to

² Malebranche, *Méditations chrétiennes et métaphysiques*, v *Oeuvres complètes*, ur. André Robinet (Pariz: J. Vrin, 1958-84), 10:102.

³ *Ibid.*

⁴ Descartes, *Méditacije*, prev. Primož Simoniti (Ljubljana: Slovenska matica, 1973), 64.

⁵ Malebranche, *Éclaircissements*, v *Oeuvres complètes*, 3:64.

na našem izkustvu ne bi spremenilo prav ničesar –, vemo tako rekoč vse, o tistem, česar obstoj je onstran vsakršnega dvoma, pa tako rekoč ničesar.

Medtem ko je zamenjevanje oziroma istovetenje naše duše s telesom po Malebranchu utvara, ki jo je porodil izvirni greh, ki je »tako močno utrdil zvezo naše duše s telesom, da se nam zdi, da sta ta dva dela nas samih zgolj ena sama substanca,«⁶ Bog pa to utvaro vzdržuje tako, da nam ideje nas samih kot substance, ki je realno različna od telesa, ni pripravljen razodeti, pa La Mettrie sam zase pravi, da dušo »zamenjuje« s telesnimi organi zaradi tega, ker ga k temu prisiljujejo »vsi pojavi«:

V možganih vidim samo materijo; v njihovem čutnem delu pa, kot sem dokazal, samo razsežnost; kadar je ta organ živ, zdrav in dobro organiziran, pri korenu živcev vsebuje nek dejavni princip, ki se razteza po medularni substanci; vidim, kako ta princip, ki čuti in misli, pride v nered, zaspi in umre skupaj s telesom. ... Če je vse mogoče razložiti s tem, kar mi razodevata anatomija in fiziologija v mozgu [*la moëlle*], zakaj bi si potem moral izmišljati nekakšno idealno bitnost?⁷

Ideja duše kot substance, ki je realno različna od telesa, ki je pri Malebranchu tako zelo »veličastna,« da duša, ki bi jo posedovala, ne bi več mogla misliti na nič drugega,⁸ je pri La Mettrieju le še povsem nepotrebna in odvečna na fikcija.

Duše, katere sposobnosti so, kot pravi La Mettrie v svoji nemara najbolj znameniti definiciji duše, »tako zelo odvisne od specifične organizacije možganov in celotnega telesa, da očitno niso nič drugega kot sama ta organizacija,«⁹ za skrb za preživetje njenega telesa nikakor ni treba šele pridobiti, zlasti ne tako, da bi ji prikrivali njeno resnično naravo; prej nasprotno: ta duša za svoje telo skrbi prav zaradi tega, ker pozna svojo resnično naravo, se pravi zaradi tega, ker ve, da brez telesa ne bi mogla obstajati – *l'Âme s'anéantit avec le corps*,¹⁰ duša premine skupaj s telesom – in da potemtakem takrat, kadar skrbi za svoje telo, skrbi tudi sama zase.¹¹

Pri La Mettrieju skrb za telo ni nekaj, kar bi dušo – tako kot še pri Malebranchu – odvrčalo od njenega resničnega dobrega: medtem ko je duša po Malebranchu ustvarjena zato, da »spoznava in ljubi Boga,«¹² pa je duša v La Mettriejevih očeh zgolj drugo ime za *moyens*, sredstva, ki jih »organizirano

⁶ Malebranche, *De la recherche de la vérité*, v *Oeuvres complètes*, 1:viii.

⁷ La Mettrie, *Traité de l'âme*, 171.

⁸ Malebranche, *Méditations chrétiennes et métaphysiques*, 104.

⁹ La Mettrie, *L'Homme-machine*, v *Oeuvres philosophiques*, 1:98.

¹⁰ La Mettrie, *Système d'Épicure*, v *Oeuvres philosophiques*, 1:375.

¹¹ La Mettrie, *L'Homme-machine*, 67 in 104.

¹² Malebranche, *Entretiens sur la métaphysique et sur la religion*, v *Oeuvres complètes*, 12:170.

telo« razvije oziroma proizvede za zadovoljevanje *svojih* potreb.¹³ Njeno re-
 snično dobro potemtakem ni Bog, ampak prav dobrobit njenega telesa. In
 takšna »sredstva« za zadovoljevanje potreb imajo seveda tudi organizirana te-
 lesa živali, čeprav v neprimerno manjši meri. Čeprav ima človek med vsemi
 živimi bitji *le plus d'Âme*, največ duše,¹⁴ pa je njegova duša po La Mettrieju »iz
 istega testa« in »iste izdelave«¹⁵ kot duša živali. Ker duša vso svojo »moč in
 modrost« dolguje prav »številu potreb« telesa – duša je namreč po La Mettrie-
 ju »neposredno odvisna« od potreb, ki so same »nujna posledica notranjega
 ustroja ... organov« –, to seveda pomeni, da je »višja kakovost« človeške duše v
 primerjavi z živalsko zgolj odraz nemoči oziroma nebogljenosti človeškega
 telesa.¹⁶ Bolj ko je neko organizirano telo nebogljeno, močnejši bo njegov
 duh; več ko ima neko telo potreb, več duha bo proizvedlo za njihovo zadovo-
 ljevanje; in obratno. Bitja, ki so brez vsakršnih potreb, pa so obenem tudi
 povsem *sans Esprit*,¹⁷ brez duha: tako je v La Mettriejevih očeh prav dejstvo, da
 rastlinam za zadovoljitev njihovih osnovnih življenjskih potreb, se pravi za
 preživetje in reprodukcijo, ni treba storiti prav ničesar – rastline namreč hra-
 no črpajo neposredno iz tal, na katera so prisesane kakor otroci na prsi svoje
 dojilje; za razliko od ljudi in živali se tudi »ljubijo brez težav,« se pravi druga
 drugo oplodijo na daljavo, nekatere pa lahko oplodijo kar same sebe¹⁸ itn. –,
 poglavitni razlog, ki govori proti obstoju rastlinske duše. *Infiniment plus d'Es-
 prit*, neskončno več duha, ki v primerjavi z živalmi odlikuje človeka, tako ni
 nekaj, s čimer bi se materialistični modrec postavljaj, saj to v njegovih očeh
 pomeni samo to, da ima človeško telo pač *infiniment plus de besoins*,¹⁹ neskonč-
 no več potreb. Tako »veličasten učinek,« kot je človeški duh, ima potemta-
 kem tako »žalosten vzrok,« kot je nebogljenost človeškega telesa, ljudje pa vso
 »svojo srečo in dostojanstvo« dolgujemo prav »mučni podvrženosti vsem ti-
 stim nadležnim življenjskim potrebam, ki nas neprestano spominjajo na bedo
 našega izvora in položaja.«²⁰

Malebranche bi se bil seveda nemudoma pripravljen strinjati z La Met-
 triejevo mislijo, da namreč »nič ni bolj omejeno kakor moč duše nad telesom
 in nič bolj obsežno kakor moč telesa nad dušo,«²¹ a medtem ko je takšno
 razmerje sil v njegovih očeh rezultat človekovega Padca, pa je *le peu d'empire de*

¹³ Prim. La Mettrie, *L'Homme-plante*, v *Oeuvres philosophiques*, 1:293.

¹⁴ *Ibid.*, 296.

¹⁵ *Ibid.*, 301.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*, 293.

¹⁸ *Ibid.*, 293-94.

¹⁹ *Ibid.*, 300.

²⁰ *Ibid.*, 300-1.

²¹ La Mettrie, *Traité de l'âme*, 195.

l'Âme sur le corps,²² borna moč duše nad telesom v La Mettriejevih očeh človekovo naravno stanje: če je po Malebranchu *dépendance*, odvisnost duše od telesa, nekdanjo *union*, zvezo med dušo prvega človeka in njegovim telesom, namomestila šele po njegovem grehu – ker Adam ni ubogal Boga, je njegovo telo prenehalo ubogati njega samega –, pa po La Mettrieju same sposobnosti duše, vključno z zavestjo, *ne sont que des dépendances du corps*,²³ niso nič drugega kot odvisnosti oziroma pritikline telesa; če je torej odvisnost naše duše od telesa po Malebranchu naključna, pa je duša pri La Mettrieju »bistveno odvisna [*dépend essentiellement*] od telesnih organov; skupaj z njimi nastane, se razvija in pojema.«²⁴

Medtem ko duša po Malebranchu ne vpliva neposredno na materialno telo, ki ga animira, ampak s svojo voljo aktivira neko telesu in sebi *vnanjo* moč, namreč moč Boga, ki je edina gibalna sila vseh teles v univerzumu,²⁵ pa duša po La Mettrieju »ni nič drugega kot gibalni princip [*un principe de mouvement*] oziroma občutljivi materialni del možganov, ki ga imamo lahko brez strahu pred zmoto za poglavitno vzmet celotnega stroja [*ressort principal de toute la Machine*], za vzmet, ki vidno vpliva na vse ostale«²⁶ – tudi pri La Mettrieju bi torej veljalo to, kar o delovanju duše na telo in telesa na dušo pravi Diderot, da je namreč »delovanje duše na telo ... delovanje enega dela telesa na drugega, delovanje telesa na dušo pa delovanje nekega drugega dela telesa na drugega«²⁷ –, človek sam pa potemtakem zgolj *un Assemblage de ressorts, qui tous se montent les uns par les autres*,²⁸ sestav vzmeti, ki vse navijajo druga drugo. Materialno telo, ki ga animiramo, je po Malebranchu vzročno popolnoma neučinkovito in ne more delovati na nas in je potemtakem že za časa svojega življenja tako rekoč mrtvo; nasprotno pa po La Mettrieju organizirano telo sámo generira svoje gibanje: *le corps humain est une Machine qui monte elle même ses ressorts*, človeško telo je stroj, ki navija sam sebe; *vivante image du mouvement perpétuel*,²⁹ živa podoba večnega gibanja. Medtem ko je materija v Malebranchevih očeh *la plus vile des substances*,³⁰ najnižkotnejša med vsemi substancami, pa v La Mettriejevih očeh *la matière n'a rien de vil*,³¹ na materiji ni

²² *Ibid.*, 171.

²³ *Ibid.*, 194.

²⁴ *Ibid.*, 243.

²⁵ Prim. Malebranche, *Entretiens sur la métaphysique et sur la religion*, 160-67.

²⁶ La Mettrie, *L'Homme-machine*, 105.

²⁷ Diderot, *Éléments de physiologie*, v *Oeuvres*, ur. Laurent Versini (Pariz: Robert Laffont, 1994), 1:1283.

²⁸ La Mettrie, *L'Homme-machine*, 105.

²⁹ *Ibid.*, 69.

³⁰ Malebranche, *Entretiens sur la mort*, v *Oeuvres complètes*, 13:391; prim. *Entretiens sur la métaphysique et sur la religion*, 297.

³¹ La Mettrie, *L'Homme-machine*, 115.

prav nič nizkotnega – prav materija je namreč tista »različno modificirana substanca,« ki edina obstaja »v celotnem univerzumu«³² –, duša, ki je pri Malebranchu *infiniment plus excellente*,³³ neskončno odličnejša kakor telo, pa je pri La Mettrieju le še *un peu de boüe organisée*,³⁴ kos organiziranega blata.

Če je filozofija duše, ki je »neskončno bolj plemenita kakor telesa,«³⁵ lahko samo teologija, pa je edina relevantna filozofija duše, ki je »bistveno odvisna od telesnih organov,« prav somatologija oziroma natančneje, *la Philosophie ... du corps humain*,³⁶ filozofija človeškega telesa. Pri Malebranchu Bog s povsem določenimi prijemi celo poskrbi za to, da bi skrb za telo, ki jo je naložil duši, le-to kar najmanj zaposlovala – tako da bi se lahko v miru posvetila svojim pristnim, se pravi duhovnim dobrinam –, pri La Mettrieju pa *il ne faut cultiver son Âme, que pour procurer plus de commodités à son corps*,³⁷ svojo dušo negujemo samo zato, da bi svojemu telesu priskrbeli več dobrin. Naša poglavitna preokupacija je potemtakem prav skrb za naše telo – *ne songe qu'à ton corps*, misli samo na svoje telo, *ce que tu as d'Âme, ne mérite pas en effet d'en être distingué*,³⁸ duša, kar je imaš, dejansko ni vredna, da bi jo razlikovali od telesa.

Bistvena lastnost duše kot duhovne substance, ki je realno različna od telesa, je seveda prav mišljenje, občutkov pa je deležna samo zato, da ji ne bi bilo treba misliti na telo in njegove potrebe. Pri duši, ki jo proizvede samo telo prav za zadovoljevanje svojih potreb, pa je seveda drugače; mišljenje ne le ni več njena bistvena lastnost – »moja duša nenehno razodeva,« pravi La Mettrie, »ne mišljenje, ki je, karkoli že pravijo kartezijski, njena naključna lastnost [*qui lui est accidentelle*], temveč dejavnost in občutljivost [*la sensibilité*]«³⁹ –, ampak je celo nasprotno njeni naravi: »naravno je, da človek čuti, ker je pač animirano telo,« pravi La Mettrie, ni pa naravno, da misli: »to, da je učen [*savant*] ..., za človeka ni nič bolj naravno kot to, da je razkošno oblečen.«⁴⁰ Še več, v La Mettriejevih očeh je človeška učenost (oziroma modrost) celo rezul-

³² *Ibid.*, 117.

³³ Malebranche, *Entretiens sur la métaphysique et sur la religion*, 96.

³⁴ La Mettrie, *Discours préliminaire*, v *Oeuvres philosophiques*, 1:14.

³⁵ Malebranche, *Méditations chrétiennes et métaphysiques*, 104.

³⁶ La Mettrie, *L'Homme-machine*, 117.

³⁷ La Mettrie, *Discours sur le bonheur*, ur. John Falvey, *Studies on Voltaire and the Eighteenth Century* 134 (1975), 173.

³⁸ *Ibid.*, 196.

³⁹ La Mettrie, *Traité de l'âme*, 170.

⁴⁰ La Mettrie, *Discours sur le bonheur*, 125. Diderot, ki je bil podobno kot La Mettrie tudi sam prepričan, da »duša ni nič drugega kot učinek [telesne] organizacije« (Diderot, *La Promenade du sceptique ou les Allées*, v *Oeuvres*, 1:109), je poleg slednjega nemara edini filozof, ki je trdil, da je mišljenje dobesedno nasprotno naravi: »Nič ni bolj nasprotno naravi kakor redno premišljevanje. ... Človek je ustvarjen, da malo misli in veliko deluje« (Diderot, *Éléments de physiologie*, 1314); več o tem glej Miran Božovič, »Diderot in l'âme-machine,« *Filozofski vestnik* XXII, 2001, št. 3, 139–54.

tat *zlorabe* njegovih organskih sposobnosti: »Prvotno nismo bili ustvarjeni zato, da bi bili učeni; takšni smo nemara postali šele z nekakšno zlorabo [*une espèce d'abus*] svojih organskih sposobnosti. ... Narava nas je vse ustvarila samo zato, da bi bili srečni.«⁴¹ Po La Mettrieju pa smo lahko srečni »samo, kolikor izkušamo ugodje.«⁴² Prvi pogoj sreče – kot vsa ostala duševna stanja La Mettrie tudi srečo uvršča med *effets de la structure du corps humain*,⁴³ učinke strukture človeškega telesa – je tako prav čutenje, ne pa mišljenje oziroma spoznavanje: »tisti, ki srečo iščejo v svojih premišljanjih ali v raziskovanju resnice, ki nam uhaja, jo iščejo tam, kjer je ni.«⁴⁴ V popolnem nasprotju z obnašanjem, ki ga v postlapsarnem svetu, se pravi v svetu, ki ga obvladuje poželjivost oziroma stremljenje za čutnim ugodjem, od človeka pričakuje Malebranche, se nam po La Mettrieju nikakor ni treba upirati naravi oziroma ji kljubovati, ampak se lahko »mirno prepustimo njenim prijetnim impulzom,« se pravi »sledimo svojim nagnjenjem, svojim ljubeznim in vsemu, kar nam prinaša ugodje.«⁴⁵ Kadar namreč ravnamo na ta način, ravnamo v skladu z moralo same narave, se pravi v skladu z moralo tistega, čemur dolgujemo svoj obstoj. (»Kdo ve, če razlog človekovega obstoja ne tiči kar v samem njegovem obstoju?« se kot pravcati eksistencialistični filozof *avant la lettre* sprašuje La Mettrie in dodaja: »Človek je bil nemara po naključju vržen na neko točko zemeljske površine, ne da bi vedel kako ali zakaj, ampak samo, da mora živeti in umreti podobno kot tiste gobe, ki poganjajo z dneva v dan...«⁴⁶) Če naj torej ravnamo etično, je vse, kar moramo storiti, po La Mettrieju samo to, »da se ravnamo po sebi, da smo to, kar smo, in na nek način podobni sami sebi.«⁴⁷ Ker je čas, ki ga imamo na voljo, »skopo odmerjen« – »obstaja eno samo življenje in ena sama blaženost«⁴⁸ –, ga »neprimerno bolje porabimo, če uživamo, kakor pa da se ženemo za znanjem [*bien mieux employé à jouir, qu'à connaître*]!«⁴⁹ In v tem smislu je treba razumeti »etične« nasvete, ki jih deli materialistični modrec: »pij, jej, spi, smrči in sanjaj – če pa že kdaj misliš, naj bo to takrat, ko nisi povsem trezen [*entre deux vins*].«⁵⁰

Pri Malebranchu se s pomočjo čutov nikoli ne moremo dokopati do resnice: čute imamo namreč »samo za ohranitev svojega telesa pri življenju, in

⁴¹ La Mettrie, *L'Homme-machine*, 92.

⁴² La Mettrie, *Discours préliminaire*, 12.

⁴³ La Mettrie, *Discours sur le bonheur*, 126.

⁴⁴ La Mettrie, *Traité de l'âme*, 192.

⁴⁵ La Mettrie, *Discours préliminaire*, 12.

⁴⁶ La Mettrie, *L'Homme-machine*, 93.

⁴⁷ La Mettrie, *Discours préliminaire*, 12.

⁴⁸ La Mettrie, *Discours sur le bonheur*, 136; prim. *Discours préliminaire*, 14.

⁴⁹ La Mettrie, *Système d'Épicure*, v *Oeuvres philosophiques*, 1:386.

⁵⁰ La Mettrie, *Discours sur le bonheur*, 197.

ne za spoznavanje resnice.«⁵¹ Spoznanje resnice je možno vselej šele na osnovi idej, ki nam jih razodeva Bog: praviloma jasne ideje so tiste, ki nas »razsvetljujejo,« občutki, ki so vedno »nejasni in zmedeni,« pa tisti, ki nas »vznemirjajo in motijo«;⁵² skratka, Bog nas »razsvetljuje,« naše lastno telo pa nas – z občutki, ki smo jih deležni preko njega – »zaslepljuje.«⁵³ Medtem ko so v Malebranchevem postlapsarnem svetu občutki tisti, ki v ideje vnašajo nered in zmedo in »tiranizirajo«⁵⁴ duha, pa je pri La Mettrieju ravno obratno: *l'esprit donne la torture au sentiment*,⁵⁵ duh je tisti, ki trpinči občutek. Dihotomija med mišljenjem oziroma spoznavanjem na eni strani in čutenjem na drugi je pri Malebranchu celo tako radikalna, da sta ideja in občutek dejansko heterogena elementa; vsak od njiju namreč vključuje drugo povezavo našega duha: razodeta ideja povezavo našega duha z Bogom oziroma – kar je isto – z inteligibilno substanco univerzalnega Uma, občutek pa povezavo duha s telesom, ki ga duh animira. Bog nam tako ob čutni percepciji razodene svojo idejo, ki jo skladno s tem »vidimo« v njem, občutek pa proizvede neposredno v našem duhu. Pri poznem Malebranchu se ta slika nekoliko modificira: Bog namreč zdaj občutka ne »pridruži« ideji, ampak ga v nas proizvede s pomočjo same ideje, in sicer tako, da našega duha s pomočjo idej aficira z različno intenziteto, tako da prej zgolj inteligibilne ideje zdaj tudi same postanejo čutne. Občutek sam po sebi, se pravi brez spremljajoče ideje, je po Malebranchu *sans lumière*, brez luči, in nas ne more razsvetliti, kadar je zelo intenziven, pa lahko spremljajočo idejo povsem zastre. (V spoznavni teoriji poznega Malebrancha pa je – paradokсно – prav ideja sama tista, ki takrat, kadar je občutek, ki ga Bog z njeno pomočjo proizvede v duhu, preveč intenziven, tako rekoč zastre samo sebe.) Pri Malebranchu tako nikoli ne bi mogli naleteti na trditve, kot sta tisti, s katerima La Mettrie sklene svoj *Traité de l'âme. Point de sens, point d'idées. ... Point de sensations reçues, point d'idées*.⁵⁶ V Malebranchevih očeh namreč odsotnost čutov oziroma »prejetih občutkov« ne le ne pomeni odsotnosti idej, ampak celo idealne pogoje za njihovo »videnje v Bogu.« V epistemologiji poznega Malebrancha, kjer velja, da neko idejo vidimo toliko razločneje, kolikor je občutek, ki ga Bog z njo proizvaja v našem duhu, manj intenziven, pa nam je neka ideja adekvatno oziroma v celoti razodeta prav takrat, kadar Bog z njo v našem duhu ne proizvaja prav nikakršnega občutka. Pri

⁵¹ Malebranche, *De la recherche de la vérité*, 129.

⁵² Malebranche, *Entretiens sur la métaphysique et sur la religion*, 88.

⁵³ *Ibid.*, 141.

⁵⁴ Malebranche, *De la recherche de la vérité*, 75.

⁵⁵ La Mettrie, *Discours sur le bonheur*, 128.

⁵⁶ La Mettrie, *Traité de l'âme*, 243; prim. *L'Homme-machine*, 83: »To, da bi človek, ki bi bil brez vseh čutov, dobil eno samo idejo, je enako nemogoče kot to, da bi ženska, pri kateri bi bila narava raztresena do te mere, da bi ji pozabila narediti vulvo, dobila otroka.«

Malebranchu namreč ni občutek tisti, ki bi porajal idejo: idej in občutkov smo deležni po dveh različnih in med sabo ločenih poteh, tako da čutimo neposredno v sebi, ideje pa vidimo v Bogu; ko pa Bog ti dve poti združi v eno (nauk poznega Malebrancha) in ko torej tudi čutimo v Bogu,⁵⁷ pa bi prej veljalo nasprotno, se pravi, da je prav ideja (oziroma Bog z njeno pomočjo) tista, ki šele poraja občutek. Na osnovi *sentiment intérieur*, notranjega občutka, ki ga imamo o sebi, se tako do svoje resnične narave ne bomo mogli dokopati vse dotlej, dokler nam Bog ne bo razodel tudi ideje nas samih oziroma naše duše, zakaj ta občutek, ki sicer sam po sebi nezgrešljivo priča o tem, *da* smo, ne pove prav ničesar o tem, *kaj* smo.⁵⁸ Medtem ko se torej po Malebranchu do resnične narave duše ne moremo dokopati s preudarjanjem o modifikacijah, ki smo jih deležni preko telesa, pa se lahko po La Mettrieju, nasprotno, do lastnosti duše dokopljemo prav na osnovi telesa in njegovih lastnosti: »kdor želi spoznati lastnosti duše, mora najprej raziskati tiste lastnosti, ki se jasno kažejo v telesu, katerega dejavni princip je duša.«⁵⁹ In prav pri tem početju, se pravi pri odkrivanju lastnosti duše po La Mettrieju »ni bolj zanesljivih vodnikov, kot so čuti.«⁶⁰ Še več, medtem ko se moramo po Malebranchu pri iskanju resnice »neprestano bojevati proti svojim čutom« in jih celo »mortificirati«⁶¹ – naše lastno telo, s katerim bijemo ta »kruti boj,« je tako dobesedno naš »sovražnik,« pred katerim ni mogoče ubežati, saj ga do smrti »nosimo s sabo«⁶² –, pa La Mettrie pravi takole: »Čuti so moji filozofi. *Edino čuti, pa naj jih še tako grajajo, lahko razsvetlijo razum pri iskanju resnice*; da, kadarkoli resno želimo spoznati resnico, se moramo vedno vrniti prav k čutom.«⁶³

Kartezijanski spiritualizem doseže svojo skrajno točko nemara prav v Malebranchevi trditvi, da ljudje, kot duhovne bitnosti, živimo v »inteligibilnem svetu,« medtem ko telo, ki ga animiramo, »živi in se sprehaja v nekem drugem svetu,« namreč v »materialnem« oziroma »telesnem svetu.«⁶⁴ V Malebranchevem spiritualizmu torej duša ni le realno različna od telesa, ki ga animira, ampak je, strogo vzeto, temu telesu že za časa njegovega življenja celo vnanja: Malebranche namreč večkrat naravnost zapiše *l'âme n'est point dans le corps*, duša *ni* v telesu, *elle ne connoît point dans le cerveau*, duša ne spoznava v možganih, ampak v Bogu, »dasi v Bogu spoznava samo na osnovi tega, kar se

⁵⁷ Prim. Malebranche, *Réponse à la troisième Lettre de M. Arnauld*, v *Oeuvres complètes*, 9:960: *ce n'est qu'en Dieu que l'on sent son propre corps*, svoje lastno telo čutimo samo v Bogu.

⁵⁸ Malebranche, *Méditations chrétiennes et métaphysiques*, 103.

⁵⁹ La Mettrie, *Traité de l'âme*, 125.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ Malebranche, *De la recherche de la vérité*, 76.

⁶² Malebranche, *Méditations chrétiennes et métaphysiques*, 234.

⁶³ La Mettrie, *Traité de l'âme*, 125.

⁶⁴ Malebranche, *Entretiens sur la métaphysique et sur la religion*, 38.

primeri v nekem določenem delu materije, ki se imenuje možgani.«⁶⁵ Da je duša dejansko vnanja telesu, ki ga animira – Bog, ki vzdržuje vzajemnost njunih modalitet, dušo in telo potemtakem »povezuje tako rekoč od zunaj,«⁶⁶ kot nekje lepo pravi Martial Gueroult –, je morda najlepše videti ob njeni percepciji tega telesa. Po Malebranchu so namreč naše percepcije tako rekoč razprostrte vzdolž idej, s katerimi nas aficira Bog.⁶⁷ Čeprav se naše percepcije »razlikujejo od idej, pa vsaj v času, ko nas te ideje aficirajo, niso ločene od njih.«⁶⁸ In ker je duša neločljiva od svojih percepcij – kot je pač vsaka substanca neločljiva od svojih modalitet –, »smo mi sami zagotovo tam, kjer so naše percepcije, se pravi naše lastne modalitete.«⁶⁹ Sama duša je torej »na idejah, ki jo aficirajo,« oziroma »v idejah, ki jo prežemajo.«⁷⁰ Če pa je duša ob percepciji prav *dans l'idée qui la pénètre ... Et non pas dans l'objet qui répond à cette idée*,⁷¹ v ideji, ki jo prežema, in ne v objektu, ki ustreza tej ideji, to seveda pomeni, da ob percepciji telesa, ki ga animira, ne more biti v njem, ampak v njegovi ideji, ki je sama v Bogu. La Mettrie, ki se v *Discours sur le bonheur* posmehuje stoikom in Leibnizovim privržencem, čes da njihova duša nemara prebiva *hors du corps*,⁷² zunaj telesa – sam pa se obenem razglša za »anti-stoika«: medtem ko so »stoi-ki v celoti duša, za telo pa se ne zmenijo, bomo mi sami v celoti telo in se ne bomo zmenili za svojo dušo«⁷³ –, bi ironijo posebne vrste videl prav v dejstvu, da se je duša Malebranchevega radikalnega spiritualizma, se pravi duša, ki ni le realno različna od svojega telesa, ampak je svojemu telesu celo vnanja, primorana obnašati tako, kot se obnaša duša, ki je sama istovetna s telesom, se pravi prav nič drugače, kot se obnaša duša njegovega lastnega radikalnega materializma, in da je tisti, ki to njeno materialistično držo vzdržuje, prav Bog sam. Materialno telo, s katerim je združena, lahko namreč očitno preživi samo tako, da ga ima duša »za del same sebe« in celo »za svojo lastno bit,« se pravi samo tako, da ima *un être infiniment plus noble que les corps*,⁷⁴ bitnost, ki je neskončno bolj plemenita kakor telesa, samo sebe za telo, tj. za *la plus méprisable des substances*,⁷⁵ najbolj zaničevanja vredno med vsemi substancami, skratka samo tako, da se duša, ki »ni svoje telo« in ki bi, strogo vzeto, prav lahko preživela tudi brez njega, vselej že obnaša kot duša, ki sama »ni nič brez telesa.«

⁶⁵ *Ibid.*, 181-82.

⁶⁶ Martial Gueroult, *Malebranche* (Pariz: Aubier, 1955), 1:183.

⁶⁷ Malebranche, *Réponse à la troisième Lettre de M. Arnauld*, 961; prim. *Éclaircissements*, 152.

⁶⁸ Malebranche, *Entretiens sur la mort*, 401.

⁶⁹ *Ibid.*, 400-1.

⁷⁰ *Ibid.*, 401.

⁷¹ *Ibid.*, 399.

⁷² La Mettrie, *Discours sur le bonheur*, 185.

⁷³ *Ibid.*, 122.

⁷⁴ Malebranche, *Méditations chrétiennes et métaphysiques*, 104.

⁷⁵ Malebranche, *Entretiens sur la mort*, 392.